

Slobodan Vukićević, *Ontološke iracionalnosti savremenog svijeta*, Filozofski fakultet Nikšić, Institut za sociologiju i psihologiju, Nikšić, 2011.

Već sam naziv knjige poziva nas i provocira na razmišljanje o čemu se zapravo radi, odnosno, šta „ontološka iracionalnost savremenog svijeta“ treba da znači? Da li nešto što je po svojim posljedicama negativno, ili, nešto što predstavlja činjenicu koju nije moguće i ne treba ignorisati? Da li savremeni svijet produkuje iracionalne pojave koje negativno utiču na čovjeka i društvo, ili, savremeni svijet sadrži iracionalne činjenice koje su u saglasnosti sa ontologijom i ontikom čovjeka i društva?

Na ta, kao i mnoga druga pitanja koja se odnose na savremenog čovjeka i društvo, prof. dr Slobodan Vukićević odgovara duže od četiri decenije kroz naučno-istraživački, stručni i prosvjetni rad. Rezultat tog višedecenijskog rada je i knjiga koja je pred nama.

Knjigu „Ontološke iracionalnosti savremenog svijeta“ sačinjavaju tri dijela, cjeline, koje se različitom opštošću i konkretnošću bave ontologijom savremenog svijeta, čovjeka i društva. Prvi, i ujedno najobimniji dio knjige, pretenduje da uspostavi temeljne teorijske relacije o tome šta su osnovne osobine savremenog čovjeka i društva? Za autora nema dileme kada je u pitanju određenje identiteta čovjeka, pa nedvosmisleno piše da „identitet pojedinca nije moguće zamisliti bez identiteta zajednice“ (9). U tom smislu, ideje liberalnih ekonomista, koje ističu ograničenu viziju čovjeka svedenu na „hladnu smotrenost i koristoljubivost ličnog interesa“ (10) ne mogu biti dovoljne u stvaranju savremenog svijeta. „Bez tolerancije, slobode i solidarnosti ne može se govoriti o progresivnom i demokratskom razvoju jednog društva“ (10), ističe autor. Zamjenom ograničene vizije ovom neograničenom, ipak, ne možemo da razumijemo savremeni svijet, jer u njemu djeluju obje,

i ograničena i neograničena, kao komponente ljudske prirode. Pošto „čovjek nije apriorno ni loš ni dobar“ (11) jasno je da uzroke ljudskog djelovanja i ponašanja treba tražiti u društvu, odnosno društvenom životu. Profesor Vukićević stoga naglašava sistem vrijednosti i kaže: „Sistem vrijednosti obuhvata esencijalnu i egzistencijalnu dimenziju čovjeka i društva, i posebno, svih mnogostrukih komponenti njihovog bivstvovanja“ (12). Vrijednosne orijentacije su u osnovi stvaranja (samo)identiteta čovjeka i njegove zajednice, a kao posljedica tih procesa je mijenjanje ljudske prirode. „Na djelu je suštinska promjena karaktera čovjekove društvene moći“, kaže autor, i dodaje: „Ne radi se ovdje samo o promjeni odnosa čovjeka prema samom sebi, nego se iz osnova mijenja čovjekovo biće i bivstvovanje, njegov odnos prema prirodi, religiji, prema društvu i kultivisanju vlastite prirode: u pitanju je, konačno, promjena pogleda na svijet“ (13).

Shvatajući čovjeka kao proizvod zajednice, koja sistemom vrijednosti određuje šta je dobro a šta loše, autor ukazuje na to da je nemoguće stvoriti državu koja bi ispunila sve normativne pretpostavke. Kada bi nekim slučajem to, ipak, uspjela došlo bi do trajnog „zarobljavanja“ i pojedinca i društva, što sigurno ne bi bio progres. U tom smislu je neophodno da pored pisanog prava postoji pravo koje proishodi iz prirode, iz čovjekovog bivstvovanja samog. Prirodno pravo je korektiv pozitivnog prava, jer uvažava otvorenost odnosa opšte prirode i ljudske prirode. Stoga savremeno demokratsko društvo nije moguće bez aktivnog građanina, koji može da nastane ako čovjek svoj „pripisani status“ transcendirao „stečenim statusom“. To znači da „savremeni čovjek može svoju generičku suštinu

ispoljavati u zajednici građana u kojoj se ne odriče svog etnokulturnog identiteta i pripadništva po toj osnovi“ (15).

Polazeći od prethodno kratko skiciranih shvatanja profesor Vukićević kreće u detaljniju analizu nekih pitanja koja se pred savremeni svijet postavljaju na nov način. Kakve su posljedice savremenosti na ljudsku prirodu i prirodu ljudske zajednice, posebno kada je u pitanju fenomen intimnosti? Kako proces globalizacije utiče na stvaranje smisla? Zbog čega je bitna uloga odnosa svojine i vlasništva za savremenog čovjeka i društvo? Koji značaj globalno i lokalno imaju u ostvarivanju fundamentalnih ljudskih potreba? Posebno mjesto u savremenom svijetu ima pitanje identiteta, te njegovo shvatanje kao identifikacije sa zajednicom. U sklopu razmišljanja o identitetu autor razmatra i aktualna pitanja odnosa jezika i identiteta na primjeru Crne Gore. Neizbježna tematika savremenog svijeta je vezana za etiku. Savremeni čovjek se pita „na osnovu čega može i treba da zasnuje svoj etički stav prema sebi, svojoj zajednici i prema prirodi“ (91). To pitanje je posebno kompleksno u uslovima ekonomske racionalnosti, pa autor ukazuje na to da „primijenjena ili praktična etika daje ekonomiji, na makro i mikro nivou, neophodne filozofske pretpostavke i osnove metodološkog pristupa u prevladavanju sopstvenih granica“ (97). U tom kontekstu profesor Vukićević razmatra etiku radnog mjesta i profesionalnu etiku, naročito inženjera.

Zaključno poglavlje prvog dijela knjige bavi se održivim razvojem i ekološkim fenomenom u kojem autor apostrofira lokalni karakter problema, koji „ne znači zanemarivanje univerzalnih saznanja, tehničko-tehnološkog napretka, internacionalnih iskustava, već upravo njihovu afirmaciju od strane konkretnih ljudi i njihovih zajednica“ (125).

Drugi dio knjige tematski je dominantno okrenut fenomenu države u savremenom svijetu. Autor smatra da danas nije pitanje da li je država potrebna, već kakva

je država potrebna savremenom društvu i njegovim građanima? Ističe se da je potrebna država sa institucijama koje imaju kreativnu ulogu u otkrivanju razvojnih potreba, novih šansi građana i društva kao cjeline. Značajan prostor autor posvećuje preispitivanju shvatanja da država treba da bude posrednik između pojedinca i društva. Takođe, razmatra se dilema nacionalne ili građanske države i zaključuje da se radi o lažnoj dilemi „jer nacionalno i građansko nijesu u suprotnosti već zajednički ispoljavaju prirodu čovjeka i njegove zajednice“ (156–157). U ovom dijelu knjige autor se još posebno bavi pitanjem ekonomskih sloboda sa stanovišta sociologije, odnosom većine i manjine u savremenim društvima koja su u osnovi multikulturalna i politička, a kao poseban primjer anticipira se perspektiva Roma u savremenom društvu. Odnos crkve i države postavljen u tezi odvojenosti crkve i države tema je koju je nemoguće zaobići u savremenim društvu, pa joj i profesor Vukićević posvećuje sociološku pažnju konkretno se baveći „raskrinkavanjem“ sekularizacije i njenih posljedica. Drugi dio knjige završava tekстом u kojem se analizira pojam „aktivnog društva“ shvaćen kao „idealni tip“ koji služi kao analitički okvir pomoću kojeg izučavamo dijalektiku „totaliteta društva i totaliteta pojedinca i mjesto i ulogu države u njihovim odnosima“ (191). Na pitanje da li je „aktivno društvo“ utopija autor odgovara da nije nerealna, iluzorna utopija jer sebe ne vidi kao „kraj istorije“ niti računa na radikalno, revolucionarno uspostavljanje društva, već „kontinuitet ljudskih, pa naravno i moralnih, vrijednosti i njihov evolutivni razvoj“ (204).

Treći dio knjige u centru pažnje ima savremena postsocijalistička društva, naročito crnogorsko društvo, i neke njegove specifičnosti. Na „udaru“ interesovanja autora u ovoj knjizi je ponajprije ideologija postsocijalizma koja se praktično zaustavila na ukidanju jednopartijskog

sistema i uvođenju višepartijskog, a post-socijalističke zemlje su „ostale u stanju nedovršene: demokratizacije, razvoja građanskog društva, radničkog organizovanja, to jest organizovanja 'aktivnog društva'“ (210). Sociološkoj recepciji profesora Vukićevića nije promakao ni fenomen korupcije koji se pojavljuje u procesu transformacije i tranzicije bivših socijalističkih društava. U kontekstu pojma društvene moći razmatra se u poglavlju „Moć novca, nemoć čovjeka“ uloga ekonomske moći u postsocijalističkim društvima, naročito Crnoj Gori. Završni

autorov prilog u ovom dijelu knjige teorijski i empirijski analizira fenomen kompetitivnosti u Crnoj Gori.

Pored simplificirano prikazanih poglavlja, koja čitaocu nude zadovoljstvo intelektualnog naprezanja u saznavanju ontoloških (i)racionalnosti savremenog svijeta, knjiga sadrži obimnu bibliografiju, te je opremljena indeksom imena i pojmova, što dodatno doprinosi kvalitetnom korišćenju knjige, različitih profila čitalačke publike.

Slobodan Zečević

Dragoljub B. Đorđević i Bogdan Đurović (prir.), *Profesionalna etika inženjera*, Mašinski fakultet, Niš, 2011.

Mašinski fakultet Univerziteta u Nišu obeležio je 50 godina postojanja i rada 2010. g. Tamošnji redovni profesor *sociologije kulture* Dragoljub B. Đorđević organizovao je tom prilikom sesiju pod nazivom „Profesionalna etika inženjera“. Praktikum koji je predmet ovog prikaza sastavljen je od saopštenja na toj sesiji. Svoje priloge dali su stručnjaci za etiku, sociologiju profesije, sociologiju rada i industrijski menadžment. U sažetom obliku ovde su dati rezultati njihovih saopštenja.

U tekstu „Etika inženjera“ *Jovan Babić* određuje pojam etike kao discipline koja proučava moralni fenomen u najširem smislu – izučava njegovo poreklo, ciljeve i smisao moralnog delovanja. Moral predstavlja sistem moralnih pravila koja određuju čovekovo ponašanje u društvu. Brojni moralni problemi, poput laganja, prevare, podmićivanja, sukoba interesa karakteristični su za politiku, poslovanje i druge oblasti društvenog života, i ne mogu se smatrati prihvatljivim u inženjerstvu, koje i samo predstavlja jednu od tih oblasti. Etika inženjera, kao grana primenjene etike, u prvi plan ističe profesionalnu i opštu odgovornost u okviru inženjerstva. Dva glavna dela etike

inženjera su znanje, tj. njegova primena, kao i uspostavljanje opštih moralnih normi i vrlina u inženjerstvu.

Milovan Vuković, u delu „Tri tradicije normativne etike od značaja za poslovnu etiku i etiku inženjera“, objašnjava pojam normativne etike i njene teorije. Normativna etika je zasnovana na normama koje bi ljudi trebalo da poštuju kako bi moralno postupali. Polazeći od različitih kriterijuma, normativna etika se može klasifikovati na etiku vrlina, deontološke i teleološke teorije. Kada je reč o *etičkim vrlinama*, još su Sokrat, Platon i Aristotel polazili od stava da u svakom ljudskom biću postoje određene trajne osobine i moralne težnje. Suština njihovog učenja ogleda se u naglašavanju vrlina pojedinca, koje su (vrlina) pretpostavka i preduslov moralnog delanja. Predmet *deontoloških teorija* jeste dužnost, tj. ljudi su dužni da čine određene radnje bez obzira na želje, posledice; razvrstavaju dela na ona koja treba činiti i ona koja se ne smeju činiti. Istaknute deontološke teorije su teorija prirodnog zakona i Kantova deontološka teorija. Suštinu Kantove deontološke teorije čini kategorički imperativ. *Teleološke teorije* polaze od stava da je na osnovu